

Han af Erhards murfirben (*Podarcis erhardi*)

Alle fotos: forfatteren.

Om firben, skildpadder og hedeølger i Grækenland

af Rune Midtgaard

"Det er sidste gang, jeg priser sydens sol og varme på bekostning af den lunefulde danske sommer," lover jeg mig selv, medens sveden hagler af mig til trods for, at jeg nærmest sidder musestille på min plads i toget, og vinduet står på fuld gab her på vej ned gennem Jugoslavien. "...og det her er endda kun begyndelsen af ferien!"

Vi (min veninde og jeg) befinder os i "Hellas-ekspressen" (hvordan man har fundet på det navn - ekspressen, altså - er mig stadig lidt af en gåde!)

på flugt fra den våde og kølige danske sommer med kurs mod Athen. Tidspunktet er juli 1987. Mens vi overvejer, om Nemesis har en finger med i spillet angående vores "flugt" fra kulden, trøster vi os med, at det selv i Grækenland hører til undtagelserne med over 45 °C i skyggen.

For 45 grader var virkelig temperaturen. Imidlertid havde Grækenland mig bekendt hele 3 af disse "undtagelser" i sommeren 87, og vi slap altså heller ikke for at stifte bekendtskab med en af dem. Under vores ophold i Grækenland, som var af tre ugers varighed, lå temperaturene den første uges tid på omkring 45 °C og resten af tiden - omend knap så højt - stadigvæk et pænt stykke over gennemsnittet for en dansk sommer, når den er varmest. Dette begrænsede selvfølgelig vores trang til fysisk udfoldelse en hel del, men ikke mindst begrænsede det også aktivitetsniveauet hos de krybdyr, som jeg havde regnet med at bruge en del tid på at lede efter og fornøje mig med at iagttage i naturen.

Da krybdyrene er vekselvarme og ikke i stand til at nedbringe kropstemperaturen ved at svede, må de opsøge køligere steder, f.eks. ved at "gå under jorden" i perioder, hvor luftens temperatur bliver for høj. De fleste øgler og slanger har en optimal legemsfunktion ved temperaturer mellem 30 og 40 °C, varierende fra art til art, og allerede ved 41-42 °C indstiller de fleste arter deres aktivitet. 46 °C er den højeste kropstemperatur, der er målt hos et krybdyr i aktivitet, og 50 °C er den højeste temperatur, noget krybdyr har overlevet; - hos de fleste arter ligger den dødbringende temperatur endda noget lavere. Hos slanger, skildpadder og krokodiller ligger disse temperaturgrænser lavere end hos øgler. Hos disse tre hovedgrupper er der ingen arter, der er aktive med kropstemperaturer over 38-39 °C. Tuataraen udgør som den sidste hovedgruppe blandt krybdyrene en undtagelse ved under normal aktivitet at have en kropstemperatur på 10-12 °C.

Under vores ophold i Grækenland så vi ikke en eneste slange; og set i lyset af de temperaturforhold vi var udsat for, formoder jeg, at det skyldtes, at de har været gået i en midlertidig "sommerdvale", i det mindste under den værste del af hedeølgen, hvor det ikke var mit indtryk, at temperaturen faldt nævneværdigt om natten. Selv om dagtemperaturene faldt igen efter den første uge, var de nok stadig lidt i overkanten af, hvad de fleste arter finder passende, så jeg vil gætte på, at de fleste dagaktive arter har henlagt deres aktivitet til skumringstimerne, og at vi derfor ikke så nogen. Jeg vil dog ikke udelukke, at en lidt grundigere eftersøgning kunne have givet et positivt resultat. Men bortset fra dette minus havde jeg held til at se en del firben og skildpadder under turen, som jeg vil berette lidt om i det følgende.

Efter et døgn's tid i Athen blev vi enige om hurtigst muligt at sejle ud til rejsens næste mål, øen Naxos, hvor havet forhåbentlig kunne gøre tilværelsen en anelse mere sval. Naxos, som tilhører øgruppen Kykladerne, valgte vi at besøge, dels fordi vi vurderede den til at være knap så overrendt som mange andre af Kykladerne - f.eks. Mykonos og Paros, og dels fordi øen skal være den mest frodige af Kykladerne; og sidst men ikke mindst lokkede det også, at der på Naxos skulle være en chance for at se harduner (*Agama stellio*) eller pighaleagamer, som de også kaldes. Hvad angår Naxos' frodighed, er dette et noget relativt begreb, som skal ses i den sammenhæng, at alle øvrige øer i øgruppen er utroligt tørre med en vegetation nærmest blottet for træer og uden naturlige kilder, hvilket betyder, at der må importeres drikkevand fra fastlandet i hvert fald i sommerperioden, hvor det sjældent regner. Naxos har derimod naturlige kilder, der udspringer omkring midten af øen, og som gør, at der her findes store olivenlunde; men iøvrigt er klimaet også her meget tørt. Kykladerne har i historisk tid været dækket af egeskove og haft et fugtigere klima

Udsigt over det flade kystlandskab på Naxos med Naxos by i baggrunden og en blomstrende neriebusk i forgrunden. I disse omgivelser var Erhards murfirben almindeligt.

end i dag, men under Grækenlands storhedstid blev skovene ryddet for at skaffe tømmer til flåden, hvad der har resulteret i, at øerne i dag har et overordentligt tørt klima, hvor regn hører til undtagelserne i sommermånederne - endnu et eksempel på, hvor drastisk en virkning menneskets indgriben i naturen kan få.

Eggen omkring hovedbyen på øen (vi boede på øens eneste campingplads, ca. en halv times gang fra centrum) var præget af enkelte opdyrkede arealer, græsningsarealer (uden meget at græsse af!) for især geder, får og kvæg, samt uopdyrkede marker, dominerede af tidsler og andet tornet krat i solafsvedne, grågule farver. Blandt de få farver,

årstiden kunne byde på, var tidslernes små tætte gule blomster og de lyserøde neriebuske, som var almindelig langs markskel og de små grusveje.

I dette ret flade landskab forekom Erhards murfirben (*Podarcis erhardii*) i stort antal, som dog på grund af varmen mest var at se først og sidst på dagen. Erhards murfirben, som snarere burde kaldes det ægæiske murfirben, som tyskerne gør det, findes på det meste af det græske fastland (på Peleponnes dog kun i nordøst), i Albanien, det sydlige Jugoslavien og Bulgarien samt på Kreta og en stor del af de øvrige græske øer. Arten er opdelt i ikke mindre end 30 forskellige underarter (if. Welch 1983), hvoraf tre forekommer på fastlandet og de øvrige 27 på øerne i det græske ø-hav. Naxos-formen tilhører underarten *Podarcis erhardii naxensis*, som forøvrigt også forekommer på en håndfuld andre øer blandt Kykladerne. Arten kan forveksles med det almindelige murfirben (*Podarcis muralis*), men kan normalt kendes fra dette ved at have veludviklede, lyse dorsolaterale striber (striberne ved overgangen mellem ryg og sider) og en meget svagt udviklet eller ofte manglende vertebralstriben (ryggens midterstriben). På Naxos var forvekslingsmuligheden imidlertid ikke tilstede, da de to arters udbredelse kun lapper over på fastlandet. Erhardts murfirben kan opnå en total-længde på ca. 24 cm (på fastlandet lidt mindre), så også størrelsesmæssigt svarer det til det almindelige murfirben. Helt i overensstemmelse med det jeg kunne iagttage, kan man læse sig til, at arten generelt findes på mere tørre lokaliteter end murfirbenet, at det klatrer mindre (på Naxos var der nu heller ikke så meget at klatre i!), og at det normalt findes på steder med tornt krat eller anden lav buskvegetation. På dette tidspunkt sidst i juli kunne vi se både voksne dyr og unger fra samme år. Især hannernes farvetegning viste, at her ikke kunne være tale om almindelig murfirben, selv om forvekslingsmuligheden nu som sagt heller ikke var relevant. Selv om farver og mønster varierede en del inden for

samme område, indeholdt hannernes farvetegning generelt mere grønt (specielt på ryggen) end man normalt ser hos det almindelig murfirben. I parringstiden bliver især hannernes strube kraftigt gul, orange eller rød.

Harduner fik jeg desværre ikke set. Om det skyldtes, at også de holdt et midlertidigt sommerhvil (eller i det mindste havde begrænset den daglige aktivitet) på grund af varmen, eller at de fortrinsvis findes højere oppe på øen på mere klippefyldte lokaliteter, har jeg ingen sikker forklaring på, men hælder dog til den sidste antagelse, blandt andet fordi hardunen, der hovedsageligt er udbredt i Mellemøsten og Nordøstafrika, er kendt for at være en solelskende øgle, der ofte klatrer på træer, mure og klipper. Udover den nævnte udbredelse kan man desuden finde harduner på 3 isolerede lokaliteter i Grækenland, nemlig på Korfu, på egnen omkring Thessaloniki og endelig på enkelte af Kykladerne, heriblandt Naxos.

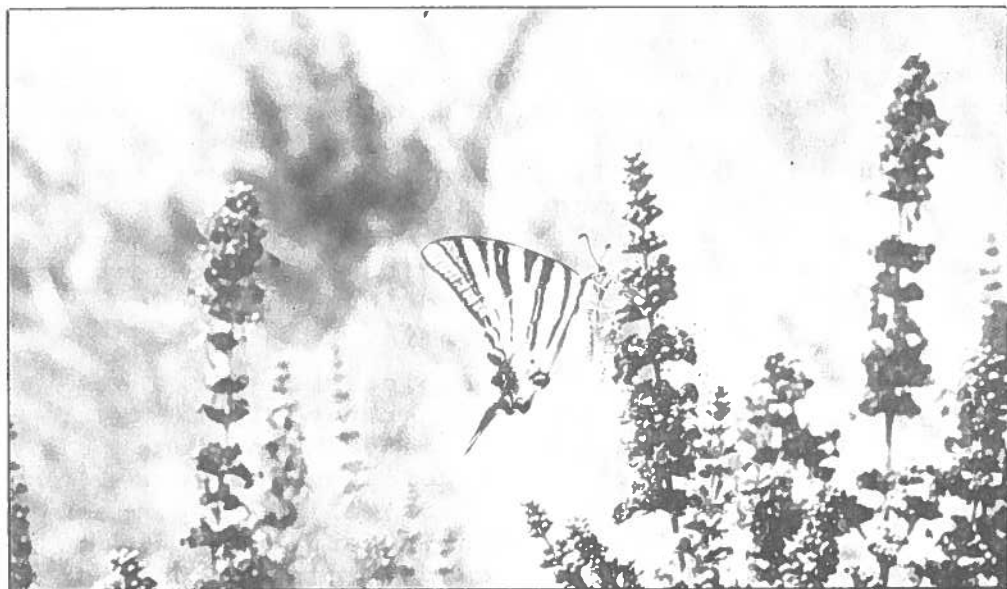
Udover Erhards murfirben kunne man se en del forskellige insekter på Naxos, hvoraf vi genfandt mange af arterne de andre steder i Grækenland, vi senere besøgte. Et af de mest talrige insekter var den store cikade (Cikada orni?), som man i højere grad hører end ser. De fleste kender sikkert disse insekter, hvis sang er så kraftig, at den nærmest kan få det til at snurre for ørerne af én, i hvert fald hvor de forekommer talstærkt, og det gjorde de så at sige overalt. Ikke sjældent blev man ramt af en sådan kleppert, når de kom flyvende gennem luften i deres klodse, tunge flugt. Alene deres størrelse kunne give lidt af en forskrækkelse i sådan en situation, men iøvrigt er de ganske harmløse, og mange småknægte morede sig med at fange dem og løbe rundt med en sådan "støjsender" i hånden - for at indstille sangen er åbenbart utænkeligt for en cikade!

Et andet almindeligt insekt var tømmerbien (*Xylocopa violacea*), som er en humlebi-stor (indtil 24 mm), glinsende sort art, som i solen skinner metal-

Øverst: Tømmerbi på jagt efter nektar.

Nederst: Sydeuropæisk svalehale.

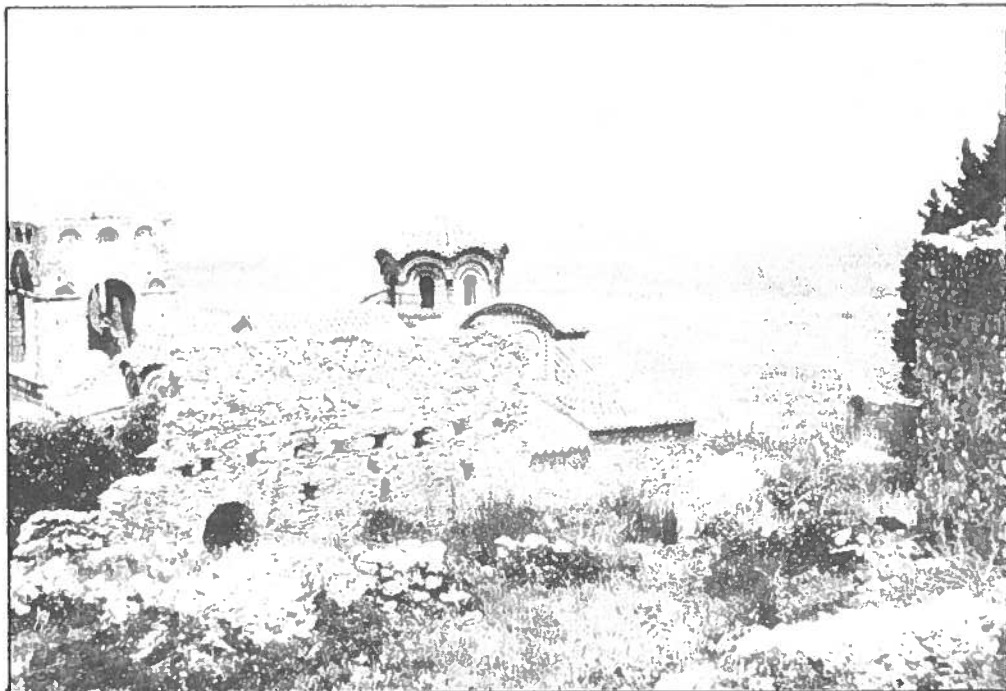
lisk violet. Tømrrerbien syner af mere end vore hjemlige humlebier, blandt andet fordi dens vinger er sorte og ikke gennemsigtige. Selv i den strengeste middagshede havde disse fredelige småfyre, der kun sjældent stikker mennesker, travlt med at samle nektar fra de blomstrende buske.

Også den smukke sydeuropæiske svalehale (*Iphiclides podalirius*), en sommerfugleart med et vingefang på indtil 80 mm, sås overalt, både i hvide og gule varianter. Nævnes skal også den gigantiske dolkhvæpse-art, *Scolia maculata*, som med en størrelse på indtil 40 mm overgår vor hjemlige store gedehams (*Vespa crabo*). Arten stikker ikke mennesker og har iøvrigt en interessant ynglebiologi. Når hunnen skal lægge æg, opsøger den en larve af næsehornsbillen, bedøver den med et stik, og lægger et enkelt æg uden på dens krop. Efter æggets klækning ernærer hvæpselarven sig indtil forpupningen af billedarvens væv. Da næsehornsbillen er i tilbagegang, bliver også dolkhvæpsen sjældnere, men jeg havde da held til at se den et par gange.

Rejsens næste mål var Mistras, beliggende ca. 8 km vest for Sparta ved foden af Taygetos-bjergene på det sydlige Peloponnes. Mistras er kendt for resterne af en gammel frankerborg fra korstogstiden, beliggende på en stejl klippetop, omgivet af en mindre ruinby rummende mange smukke byzantinske kirker og et kloster, som stadig er i brug. Kirkerne er berømte blandt andet for deres velbevarede fresker, og stedet er absolut et besøg værd, også på grund af det flotte landskab.

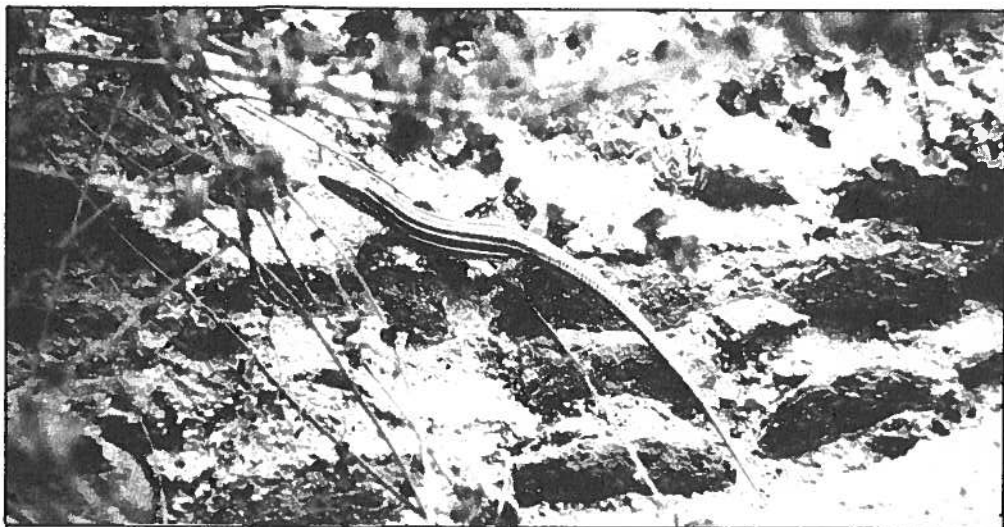
Peloponnes er også herpetologisk bemærkelsesværdig ved f.eks. at have fire krybdyrarter/-underarter, som ikke findes andre steder. Det drejer sig om det græske kølfirben (*Algyroides moreoticus*), en underart af stålormen (*Anguis fragilis peloponnesiaca*), det græske klippefirben (*Lacerta graeca*) og det peloponnesiske murfirben (*Podarcis peloponnesiaca*), hvoraf jeg havde held til at se de to sidstnævnte.

Udsigt fra borgområdet Mistras. Blandt ruinerne sås peloponnesisk murfirben og græsk klippefirben.

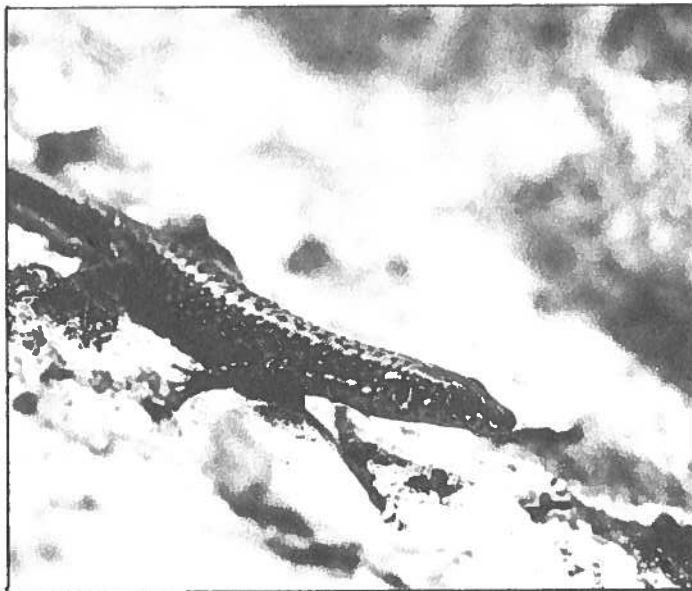
Især inden for borgområdet var det peloponnesiske murfirben utroligt talrigt. Arten er normalt nem at kende fra de andre arter, der forekommer på Peloponnes. Især hannerne er kraftigt byggede, næsten så tanken ledes hen på markfirbenet. I parringstiden er hannerne et farvestrålende syn, idet bugen bliver strålende orange. Hertil kommer, at kroppens sider desuden er blåplettede - også uden for parringstiden. Undertiden flyder disse pletter sammen, så siderne virker helt blå. Uden for parringstiden er især de store blå pletter et godt feltkendetegn for hannernes vedkommende; desuden den kraftige bygning, som ikke er typisk for murfirbenene (slægten *Podarcis*). Begge kønnene er sribede i deres mønster; hunner ofte rent sribede, hannerne gerne med oplø-

Hun af peloponnesisk murfirben (*Podarcis peloponnesiaca*) med de tydeligt afgrænsede striber.

sende mønstre mellem striberne. Hunnerne vil med deres skarpt afgrænsede striber stort set kun kunne forveksles med hunner og ungdyr af det store smaragdfirben (*Lacerta trilineata*), men disse er endnu kraftigere bygget og har savtakket krave, hvis man ellers kan komme afsted med at få dette konstateret. Ungerne af det peloponnesiske murfirben kan have blå haler, og selv om de unger, vi så, ikke var frisk udklækkede længere, kunne vi dog ane en svagt blålig tone på halerne hos flere. Skønt vi ikke så arten, de andre steder vi opholdt os på Peloponnes, skal den være forholdsvis almindelig.

Det græske klippefirben (*Lacerta graeca*), som var den anden af de "endemiske" arter, vi havde held til at se på Peloponnes, adskiller sig tydeligt fra de andre firben i området, både i udseende og i levevis. Arten bliver relativt stor (totallængde op til ca. 28 cm), men er til gengæld et slankt bygget og temmelig fladtrykt firben. Mønsteret er aldrig

Græsk klippefirben (*Lacerta graeca*)

stribet, men består af tydelige små mørke og lyse prikker på en ensartet gråbrun, bronzebrun eller gulbrun bundfarve, som er mørkest på flankerne. Hannerne har flest prikker. Ofte er der 1-2 blå pletter over skulderen.

Sammenholdt med artens levesteder skulle disse kendetegn næsten udelukke forvekslinger med andre arter. Det græske klippefirben findes nemlig overvejende i bjergområder i over 400 m's højde. Det ses ofte nær vand og ikke på alt for tørre steder. Det undgår skarp sol og findes undertiden i lyse skove og lignende. Endelig er det en udpræget klatrer.

I fuld overensstemmelse med disse oplysninger opdagede vi det første eksemplar inde i et mørkt, gammelt kapel, hvor vi så det kravle fra den ene væg til den anden via en af hvælvingerne - på hovedet vel at mærke! Det andet eksemplar så vi på en van-

dretur ad en skovvej, hvor vi på et tidspunkt passerede et af de sjældne, skyggefulde drikkesteder uden for alfar vej. Dette kunstige kildevæld, som sandsynligvis var anlagt til ære for bonden og hans får, geder med mere, kunne også hurtigt tiltrække et par tørstige danskere og - hvad vi snart opdagede - et græsk klippefirben. Her vimsede det forsigtigt omkring, og da det nærmest var trængt op i en krog i indhakked i klippevæggen, havde vi lejlighed til at se på det og fotografere det på nært hold, inden vi lod det smutte igen.

Den første tid efter opdagelsen af dette smukke firben (i slutningen af forrige århundrede) kendte man kun arten fra Taygetos-bjergene (tyskerne kalder det iøvrigt for Taygetos-firbenet), og først noget senere fandt man den i andre bjergområder på Peloponnes.

Mens vi bagefter sad på et par træstubbe og dasede i skyggen, blev vi iøvrigt vidner til et af naturens små dramaer og eksempler på opfindsomhed, hvad angår evnen til at overleve. Pludselig fik vi nemlig øje på, hvad der viste sig at være en af Europas største vejhvepsearter, *Cryptocheilus comparatus*, som var i færd med at bugsere rundt med en stor edderkop. Vejhvepsene fanger og lammer med et stik en edderkop, f.eks. en af de velkendte taranteller, når det er ved at være tid til at lægge æg. Dernæst graver hvepsen en gang i jorden, hvori den anbringer den lammede edderkop. Herefter lægger den et æg på edderkoppen og lukker hullet til igen. Dette gentager sig, indtil hvepsen har lagt alle sine æg. Når æggene klækkes, har hver larve således en edderkop at æde løs af, næsten på samme måde som den før omtalte dolkhveps.

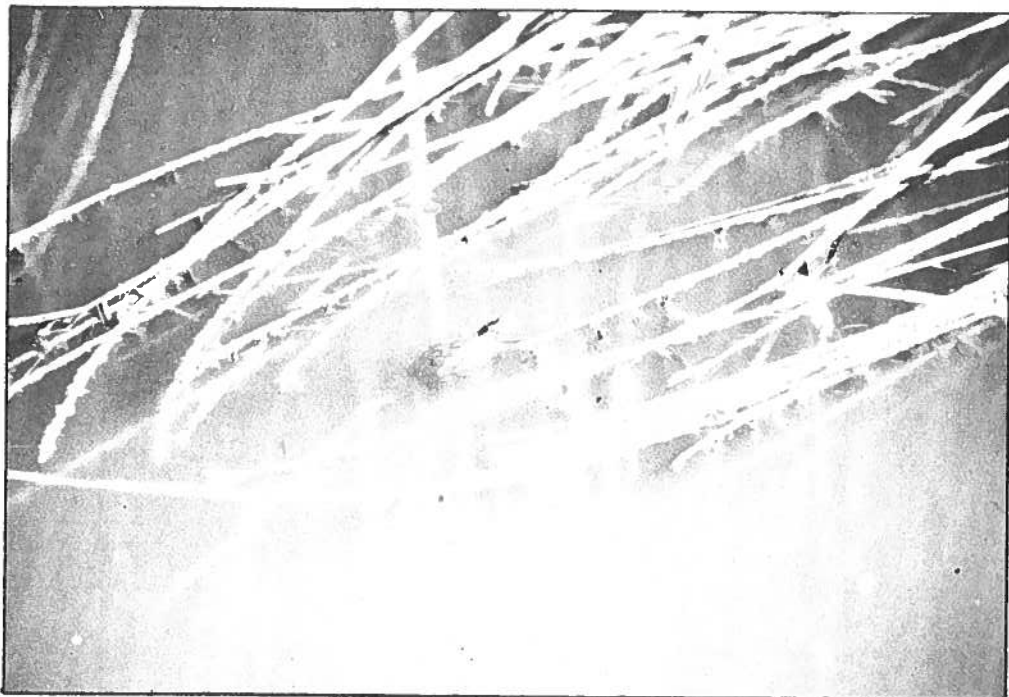
Af andre iøjnefaldende insekter, vi så i området, var desuden de meget kønne, metallisk-grønne guldbasser, en stor billeart. De sås ofte flere sammen, og når solen skinnede på deres dækvinger, strålede de i iriserende regnbuefarver.

Biotop for både europæisk og kaspisk sumpskildpadde nær Korinth.

I omegnen af Mistras så jeg også et par græske landskildpadder (*Testudo hermanni*), begge i umiddelbar nærhed af et udtørret flodleje, hvor de kunne finde skygge fra store træer. Blandt de mindre opmuntrende oplevelser var derimod en brønd, hvori der flød en halv snes druknede skildpadder. Då skildpadderne efter min bedste overbevisning ikke ville have kunnet kravle over kanten selv, og således ved et uheld falde i brønden, går jeg ud fra, at det er den lokale landmand, der har villet skille sig af med disse "skadedyr" på den måde. Unægtelig temmelig trist, hvis dette - som jeg er blevet fortalt - er en udbredt opfattelse blandt den lokale befolkning.

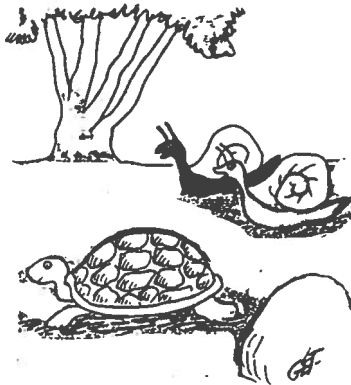
Lidt mere muntert var det så til gengæld i en dam ved Korinth at se en rigelig repræsentation af

Kaspisk sumpskildpadde (*Mauremys caspica*) i vandskorpen.

begge de to sumpskildpaddearter, som forekommer i Europa, nemlig den europæiske sumpskildpadde (*Emys orbicularis*) og den kaspiske sumpskildpadde (*Maur-emys caspica*). Sidstnævnte kendes fra den første ved at have tydeligt stribet hals og ensfarvet skjold, mens den europæiske sumpskildpadde har både hals og skjold besat med prikker eller aflange pletter. Da det første (og måske eneste) man ser af en sumpskildpadde som regel er hovedet, der stikker op af vandet, er halsens mønster et godt kendetegn. Ifølge bøgerne forekommer den europæiske sumpskildpadde normalt i stille eller langsomt rindende vand med rig vegetation af vandplanter, mens den kaspiske deuden findes i større, mere åbne vande, store floder og lignende.

Selv om klimaet ikke lige syntes at være på vores side, lykkedes det jo altså alligevel med vågne øjne og lidt tålmodighed at se mange spændende dyr på turen, men skulle andre finde på at bede mig om råd, ville jeg i stedet anbefale et besøg om efteråret eller måske især om foråret, hvor naturen er mere frodig og dyrene netop vågnet op igen af vinterdvalen, og hvor temperaturene ikke mindst passer bedre til de traveture, som vi jo gerne vil på for at komme ud og opleve naturen.

- Han har søreme fart på...